ЗАНЯТКІ ФІЗІЧНАЙ КУЛЬТУРАЙ ПА МЕСЦЫ ЖЫХАРСТВА Ў НОВЫХ САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫХ УМОВАХ

М. М. ФІЛІПАЎ,
намеснік дырэктара Навукова-даследчага інстытута фізічнай культуры і спорту Рэспублікі Беларусь, кандыдат педагагічных навук

Рэформы, якія закранулі ўсю сучасную сістэму адукацыі, не абышлі і фізічнае выхаванне. Сучасны перыяд развіцця школы Рэспублікі Беларусь характарызуецца пошукам новых падыходаў да вызначэння зместу адукацыі. Намечаная рэформа (увядзенне 12-гадовай адукацыі) патрабуе перагляду і сістэмы фізічнага выхавання школьнікаў.

Новы падыход да фарміравання фізічнай культуры патрабуе кардынальных змяненняў у распрацоўцы агульнай педагагічнай тэхналогіі выкарыстання арганізацыйных форм, метадаў і сродкаў, рэалізуемых у працэсе заняткаў, у тым ліку і па месцы жыхарства.

Сучасныя сацыяльна-эканамічныя і экалагічныя ўмовы жыцця і быту школьнікаў адмоўна адбіваюцца на стане іх здароўя і фізічным развіцці.

Мэтай дадзенага даследавання з'явілася вывучэнне патрэбнасцей і інтарэсаў школьнікаў да заняткаў фізічнай культурай па месцы жыхарства. Анкетнае апытанне праводзілася ў школах Мінска, Магілёва, Гомеля, Віцебска, Гродна, Брэста, Барысава, Бабруйска, Мазыра, Оршы, Ліды, Баранавічаў, Смалявічаў, Стаўбцоў, Касцюковічаў, Хойнікаў, Полацка, Шчучына, Лунінца. У анкетаванні прынялі ўдзел 2419 школьнікаў старэйшых класаў. Выбарка характарызуецца паказчыкам па полу: юнакоў — 1011 (41,8 %), дзяўчат — 1408 (58,2 %).

Табліца 1

Ацэнка неабходнасці заняткаў фізічнай культурай і спортам (% ад ліку апытаных)

Віды адказаў	Бал адказу па шкале	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Зусім няма неабходнасці	—5	0,6	0,6	0,6
	—4	0,1	—	0,1
	—3	0,2	0,2	0,2
	-2	0,5	0,5	0,5
	—1	0,5	0,5	0,6
Абыякава	0	5,7	4,7	6,5
	+1	5,0	4,1	5,7
	+2	7,9	8,4	7,6
	+3	17,7	17,2	18,0
	+4	23,2	26,3	20,9
Вельмі неабходна	+5	38,6	37,5	39,3

Табліца 2

Адносіны вучняў старэйшых класаў да заняткаў фізічнай культурай (% ад ліку апытаных)

Віды адказаў	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Заняткі цалкам задавальняюць	48,7	52,0	46,3
Хутчэй задавальняюць	22,9	23,5	22,4
Абыякава	7,2	6,9	7,4
Хутчэй не задавальняюць	7,1	6,1	7,7
Зусім не задавальняюць	10,3	8,2	11,8
Не магу адказаць	5,8	3,3	4,4

З мэтай арганізацыі работы са школьнікамі старэйшых класаў па месцы жыхарства ў анкеце было прапанавана пытанне: «Уявіце, што ў вас з'явілася магчымасць заняцца фізічнай культурай па месцы жыхарства ў кваліфікаванага педагога-метадыста на бліжэйшай спартыўнай базе. Што б вы зрабілі?». Адказы размеркаваліся наступным чынам (гл. табл. 3).

Табліца 3

Характарыстыка вербальных адносін да заняткаў фізічнай культурай па месцы жыхарства (% ад ліку апытаных)

Віды адказаў	Бал адказу	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Абавязкова заняўся б (станоўчы ўзровень інтарэсу)	+ 1	43,5	48,4	40,0

Не упэўнены, ёсць яшчэ справы, але заняўся б (сярэдні станоўчы	+ 0,5	32,1	30,9	33,0
Не заняўся б, нават калі б і было шмат вольнага часу (адмоўны)	— 1	4,7	4,5	4,9
Цяжка адказаць (індэферэнтны)	0	19,7	16,2	22,1

Аналіз атрыманых даных паказвае высокі працэнт школьнікаў старэйшых класаў, якія жадаюць дадаткова займацца фізічнай культурай — 43,5 % апытаных (32,1 % хістаюцца, але таксама заняліся б пры стварэнні ўмоў для заняткаў, і толькі 4,7 % юнакоў і дзяўчат выявілі абсалютна негатыўныя адносіны да дадатковых заняткаў фізічнай культурай). Трэба адзначыць, што значная частка школьнікаў (19,7 %) не мае канкрэтнага меркавання па дадзенаму пытанню.

Безумоўную цікавасць уяўляюць вынікі апытання школьнікаў у рэалізацыі іх вербальных адносін да заняткаў фізічнай культурай пры стварэнні спрыяльных умоў па месцы жыхарства (гл. табл. 4).

Табліца 4

Патрэбнасці ў арыентацыі школьнікаў да заняткаў фізічнай культурай і спортам па месцы жыхарства (% ад ліку апытаных)

Віды адказаў	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Упэўнены	49,5	63,1	39,8
Хутчэй упэўнены	27,7	21,2	32,5
Цяжка адказаць	18,0	12,7	21,8
Хутчэй не ўпэўнены	2,0	0,9	2,8
Не ўпэўнены	2,8	2,1	3,1

Неабходна падкрэсліць, што пацвярджэннем папярэдняга вываду з'яўляюцца даныя аб тым, што ў выпадку стварэння школьнікам спрыяльных умоў па месцы жыхарства іх арыентацыя ў занятках фізічнай культурай наступная: 63,1 % юнакоў і 39,8 % дзяўчат упэўнены ў тым, што заняліся б фізічнай культурай; 21,2 % юнакоў і 32,5 % дзяўчат хутчэй упэўнены, чым не; 12,7 % юнакоў і 21,8 % дзяўчат не могуць адказаць, і толькі 3,0 % юнакоў і 5,9 % дзяўчат не жадаюць займацца фізічнай культурай нават пры стварэнні спрыяльных умоў па месцы жыхарства.

Асаблівую цікавасць уяўляюць прычыны, якія падахвоцілі школьнікаў да заняткаў фізічнай культурай. Так, 41,9 % апытаных адказалі, што заняткі фізічнай культурай і спортам ім неабходны для паляпшэння фігуры, 40,1 % выказалі жаданне умацаваць здароўе, 27,5 % — палепшыць фізічнае развіццё, 18,7 % — палепшыць настрой, атрымаць задавальненне ад заняткаў, 18,2 % — дасягнуць больш высокіх спартыўных вынікаў. Па парадзе выкладчыкаў і прыкладу сяброў хацелі б займацца толькі 0,3 % і 1,7 % апытаных адпаведна (гл. табл. 5).

Табліца 5

Прычыны, якія падахвоцілі школьнікаў да заняткаў фізічнай культурай і спортам (% ад ліку апытаных)*

Прычыны	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Жаданне ўмацаваць здароўе	40,1	48,6	33,9
Палепшыць фігуру	41,9	41,7	42,0
Палепшыць спартыўныя паказчыкі для атрымання лепшай адзнакі за чвэрць, навучальны год	7,8	9,5	6,5
Зняць стомленасць пасля навучальных заняткаў	9,5	10,6	8,8
Дасягнуць больш высокіх спартыўных вынікаў	18,2	22,5	15,1
Рацыянальна выкарыстоўваць свой вольны час	4,3	5,7	3,2
Палепшыць фізічнае развіццё	27,5	32,7	23,8
Палепшыць настрой, атрымаць задавальненне ад заняткаў	18,7	21,4	16,7
Жаданне больш блізкіх зносін з сябрамі, знаёмымі	7,3	6,9	7,6
Парады выкладчыкаў	0,3	0,3	0,3
Прыклад сяброў, знаёмых	1,7	2,0	1,6
Што яшчэ?	1,4	1,9	1,0

* Пры апытанні рэспандэнты давалі больш як тры адказы.

Значную цікавасць уяўляюць жаданні рэспандэнтаў, накіраваныя на паляпшэнне арганізацыі фізкультурна-аздараўленчай работы па месцы жыхарства. Атрыманыя вынікі сведчаць, што большасць юнакоў (25,6 %) выказалі жаданне займацца ў групе плавання, 24,1 % — у секцыі па відах спорту, 19,1 % — у групе рытмічнай гімнастыкі, 13,7 % — у групе атлетычнай гімнастыкі. Размеркаванне інтарэсаў дзяўчат да відаў заняткаў у фізкультурна-аздараўленчых групах наступнае: 31,2 % выказалі жаданне займацца ў групе рытмічнай гімнастыкі (аэробікі), 30,5 % — у групе плавання, 19,1 % — у спартыўнай групе, 16,3 % — у групе тэніса ці бадмінтона (гл. табл. 6).

Таблица 6

Структура фізкультурна-аздараўленчых інтарэсаў школьнікаў па месцы жыхарства (% ад ліку апытаных)*

Віды фізкультурна-аздараўленчых груп	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Агульнафізічнай падрыхтоўкі	9,7	11,7	8,3
Аздараўленчага бегу	6,1	5,5	6,5
Рытмічнай гімнастыкі	26,1	19,1	31,2
Плавання	28,4	25,6	30,5
Атлетычнай гімнастыкі	11,4	13,7	9,7
Настольнага тэніса	9,2	10,3	8,5
Тэніса ці бадмінтона	14,8	12,8	16,3
Лячэбнай фізічнай культуры	3,4	2,6	4,0
Спартыўнай секцыі	21,2	24,1	19,1
Якія яшчэ?	10,1	13,0	8,0

*** Пры апытанні рэспандэнты давалі больш як два адказы.**

Даследаваннем устаноўлена, што школьнікі аддаюць перавагу заняткам фізічнай культурай і спортам з хлопцамі і дзяўчатамі прыкладна аднаго ўзросту (58,1 %); 31,8 % жадаюць займацца з таварышамі па вучобе; 12,5 % усё роўна, з кім займацца (гл. табл. 7).

Таблица 7

Пажаданыя інтарэсы школьнікаў у час заняткаў фізічнай культурай і спортам (% ад ліку апытаных)

Састаў груп	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
З членамі сям'і	2,8	1,9	3,6
З таварышамі па вучобе	31,8	37,8	27,5
З равеснікамі	58,1	53,7	61,2
З суседзямі	1,4	2,1	0,9
Самастойна, індывідуальна	8,7	8,9	8,6
Усё роўна, з кім	12,5	13,6	11,7

Зніжэнне актыўнасці старшакласнікаў, як было выяўлена ў ходзе даследавання, залежыць ад шэрага фактараў. Устаноўлена, што першарадным фактарам як у юнакоў, так і ў дзяўчат з'яўляецца адсутнасць вольнага часу — 17,4 % і 26,9 % ад ліку апытаных адпаведна; другі фактар — адсутнасць умоў для заняткаў (спортзалы, спортпакоя, спортінвентару, спортпляцоўкі), на што ўказалі 11,7 % юнакоў і 14,6 % дзяўчат; трэці фактар — адсутнасць грашовых сродкаў, паколькі многія секцыі арганізаваны ў выглядзе платных паслуг і бацькі не могуць аплаціць заняткі (так адказалі 6,1 % і 9,3 % адпаведна) (гл. табл. 8).

Таблица 8

Фактары, якія зніжаюць актыўнасць школьнікаў у фізкультурна-аздараўленчай дзейнасці (% ад ліку апытаных)*

Фактары	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Няма жадання, інтарэсу	5,7	3,7	7,0
Няма вольнага часу	22,9	17,4	26,9
Няма ўмоў для заняткаў (адсутнасць спортзалы, спортпакоя, спортінвентару, спортпляцоўкі)	13,4	11,7	14,6
Няма грашовых сродкаў	8,0	6,1	9,3
Адсутнасць секцый па відах спорту	6,1	5,8	6,3
Адсутнасць груп аздараўленчай накіраванасці	1,9	0,9	2,7
Вялікая нагрузка на навучальных занятках па фізічнай культуры	2,3	1,7	2,8
Не магу арганізаваць свой вольны час	6,5	5,3	7,3
Што яшчэ?	1,2	1,2	1,1

*** Пры апытанні рэспандэнты давалі больш аднаго адказу.**

Трэба адзначыць, што пры наяўнасці вольнага часу 6,5 % апытаных не могуць арганізаваць яго самастойна, у той час як 22,9 % рэспандэнтаў указвалі на недахоп вольнага часу як на адну з асноўных прычын.

У тыднёвым бюджэце школьніка вольны час па навуковых даных складае 10—14 гадзін [1, 2, 3,], у сувязі з гэтым недахоп часу не можа з'яўляцца аб'ектыўнай прычынай няўдзелу старшакласнікаў у занятках фізічнай культурай.

З мэтай выяўлення ў школьнікаў магчымасці плаціць за заняткі фізічнай культурай па месцы жыхарства ў анкеце было пастаўлена пытанне: «Калі заняткі фізічнай культурай па месцы жыхарства будуць арганізаваны ў выглядзе платных паслуг (за памяркоўную плату), ці змогуць бацькі, па вашаму меркаванню, штомесячна плаціць за іх?» (гл. табл. 9).

Таблица 9

Адносіны школьнікаў да заняткаў фізічнай культурай па месцы жыхарства ў выглядзе платных паслуг (% ад ліку апытаных)

Віды адказаў	Усяго (n = 2419)	Юнакі (n = 1011)	Дзяўчаты (n = 1408)
Так, змогуць, матэрыяльнае становішча ў сям'і вельмі добрае	5,8	7,9	4,3

Так, змогуць, матэрыяльнае становішча у сям'і добрае	40,5	49,4	34,2
Цяжка адказаць, бо матэрыяльнае становішча у сям'і здавальняючае	26,3	23,5	28,3
Цяжка адказаць, бо сямейнага бюджэту хапае толькі на прадукты харчавання і самыя неабходныя рэчы	13,6	8,7	17,2
Не змогуць, бо сямейнага бюджэту хапае толькі на прадукты харчавання	4,5	3,9	4,8
Не ведаю дакладна, як бацькі аднясуцца да маіх заняткаў фізічнай культурай у вольны ад вучобы час	9,3	6,6	11,2

Даследаваннем устаноўлена, што з агульнага ліку апытаных 40,5 % лічаць, што іх матэрыяльнае становішча ў сям'і добрае і бацькі змогуць аплаціць заняткі фізічнай культурай; 13,6 % рэспандэнтаў не могуць адказаць, таму што сямейнага бюджэту хапае толькі на прадукты харчавання; 9,3 % не ведаюць дакладна, як бацькі аднясуцца да іх заняткаў фізічнай культурай, і толькі 4,5 % адказалі, што не змогуць. Даныя даследавання пацвярджаюць, што можна арганізоўваць платныя паслугі па месцы жыхарства школьнікаў.

Вынікі даследавання паказалі, што ступень рэальнага далучэння школьнікаў да актыўных фізкультурна-аздараўленчых заняткаў па месцы жыхарства яшчэ застаецца дастаткова нізкай. Гэта характэрна ў першую чаргу для асоб маладога ўзросту. Пры гэтым недастатковая актыўнасць вучняў у занятках фізічнай культурай, з аднаго боку, назіраецца на фоне пагаршэння аб'ектыўных сацыяльна-эканамічных і бытавых умоў у Рэспубліцы Беларусь, а з другога — суправаджаецца даволі высокім узроўнем вербальнага інтарэсу да заняткаў фізічнай культурай як сацыяльнай каштоўнасці. Гэта ў многім тлумачыцца нераспрацаванасцю пытанняў фарміравання і развіцця патрэбнасцей школьнікаў у фізічным удасканальванні, якія дэтэрмінуюць іх фізкультурна-аздараўленчую актыўнасць.

Літаратура

1. **Соколов В. А.** Источники физкультурно-спортивной активности молодежи. Мн.: Полымя, 1987.
2. **Филиппов Н. Н.** Социологические аспекты формирования двигательной активности у школьников Республики Беларусь // Экономические основы двигательной активности: Матер. Межд. науч. конф. Рязань, 19—21 мая 1999 г. Рязань, 1999.
3. **Филиппов Н. Н.** Особенности формирования потребностей у школьников Республики Беларусь к занятиям физической культурой в новых социально-экономических условиях // Человек, здоровье, физическая культура на пороге XXI столетия: Матер. Межд. науч.-метод. конф. Брест, 30—31 марта 1999 г. Брест, 1999.